

Др Срђан Шаркић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ЦАРИГРАДСКОГ СЕНАТА¹

Сажетак: Сенат у Цариграду основан је за владе цара Константина, али процес његовог правног изједначавања са Сенатом у Риму, био је дуготрајан и углавном се одвијао за владе Констанција II, Константиновог сина који је резидирао на Истоку. У периоду до 476. године, постоје фактички два већа, али је питање да ли су правно постојала два или један Сенат. Анализирајући расположиве изворе аутор закључује да се може говорити само о једној усјанови са два седишта.

Кључне речи: Сенат, Синклиј, Цариград, Константин, Констанције II, Темистије, Зосим, Теодосијев кодекс.

Према римском неписаном „уставу“, поред цара, државом је у својству другог фиктивног мандатара римског народа, управљао и Сенат.² И мада су његове надлежности, још од времена Принципата, стално сужаване, он је и у позном царству полагао право на своје високо достојанство.³

¹ Рад је посвећен пројекту „Биомедицина, заштита животне средине и право“ бр. 179079, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

² У бројевима XLI, 1-2 и XLI, 3 (2007) *Зборника радова Правног факултета у Новом Саду*, објавио сам радове *Оснивање Сената у Цариграду* (стр. 43-53) и *Правно изједначавање римског и цариградског Сената* (стр. 25-39). Текст који је пред читаоцима представља логични наставак претходна два.

³ Цар (*princeps, dominus*), у ово време, није још увек апсолутни монарх, већ представник народног суверенитета који, с јавно-правног гледишта, сједињује у својој власти надлежности неколико магистратура републиканског Рима (Cf. E. Stein, *Histoire du Bas Empire*, Paris-Bruxelles-Amsterdam 1948-1959, vol. I, p. 36). Чувена формула *quod principi placuit legis habet vigorem*, не сме се узимати издвојена из контекста, јер онда наводи на апсолутистичко тумачење царске власти. Улпијанов текст у целини гласи (Iust. Inst. I, 2,6; D. I, 4,1): *Quod principi placuit legis habet vigorem, utpote cum lege regia, quae de imperio eius lata est, populus ei et in eum omne suum imperium et potestatem conferat* (Што цар заповеди има снагу закона, јер будући да са царским законом, који је на заповест његову донет, народ њему

Тешко је рећи на основу оскудних и често противуречних података, да ли је Сенат у Цариграду, тек конституисан у установу, могао претендовати на иста права и имати исте надлежности као и римски, који је био старији и од самог Царства. Правно је сасвим нејасно да ли су постојала два Сената, или само један који има два већа, као што је и Царство било једно, али се њиме управљало из два центра.

Постојање двају већа, не мора обавезно да значи и правно постојање два Сената. Сенатори су могли из једног већа прелазити у друго, што у изворима није забележено, али се може претпоставити да су сличне сеобе у четвртном веку биле редовна појава. Сасвим сигурно су у римском Сенату преовлађивали сенатори пореклом са Запада, а у цариградском они са Истока, али се са истим правом може тврдити да су постојале и миграције. Јулијан (361-363) је у Цариград одвео „Гале“⁴ из своје околине. Западњаци су следили Валенса (364-378) у Цариграду,⁵ а „Шпанци“ Теодосија I,⁶ као што су и сенатори са Истока ишли за Теодосијем I у Рим, када је он савладао узурпаторе Максима и Еугенија и поново освојио град. Сигурно је војска много утицала на „покретљивост“ сенатора, који су пратећи цара у војним походима, прелазили са Истока на Запад. Оправданост ове претпоставке потврђује и један изворни податак: Темистије,⁷ градски префект Цариграда, на крају свога мандата (око 384-385), претио је својим колегама ако се пребаце у Рим.⁸ Тешко је рећи да ли је то била редовна појава или нешто изузетно.

Подела Царства до које долази након смрти Теодосија I (395), изгледа означава завршетак прелазака из једног већа у друго. Ако то и није дефинитиван раскид, сигурно је значило њихово удаљавање, што се може закључити из ироничних стихова песника Клаудија Клаудијана,⁹ против скоројевића, сенатора нове врсте који подражавају све што је римско у Цариграду:

[цару] и њиме [законом] *сву своју власт и моћ њоверава*). Истина, Јустинијанове *Новеле* (VIII, LXXII, LXXVII, LXXX, LXXXI, LXXXV, LXXXVI), инсистирају често на божанском пореклу царске власти, али и сам цар се сматра „везан законима“ (*alligatum legibus*). Сасвим сигурно да је у пракси царски апсолутизам спровођен много лакше, али правни текстови инсистирају на царској везаности законима.

⁴ То јест, сенаторе који су се са њим налазили у Галији, јер је Јулијан, пре него што је постао цар, управљао провинцијом Галијом.

⁵ 364. године, Царством су завладала браћа Валентинијан (на Западу) и Валенс (на Истоку).

⁶ Цар Теодосије I био је родом из Шпаније.

⁷ Чувени говорник и философ (рођен 317 – умро око 388), један од последњих великих интелектуалаца-пагана.

⁸ Themistios, *Oratio XXI*, 355 a-b, ed. Dindorf, Leipzig 1832.

⁹ Клаудије Клаудијан (*Claudius Claudianus*, 370-404), највећи римски песник у четвртном веку. Иако му је грчки био матерњи језик (рођен је у Александрији), певао је на латин-

*Лажним очевима ѿоѿуњавајѿе седѿишѿа,
и ѿако с новим и неѿлодним ѿлемеѿћким Сенатѿом,
Еуѿройѿја¹⁰ окружујѿе вођу.¹¹*

Географско разграничење сенатора назначено је још за владе Констанција II,¹² али је тешко рећи када је деоба постала коначна. Један законски текст из 384. године наводи случај сенатора из Македоније, који су прешли у цариградски Сенат и за које се каже да добијају, као и сенатори из Тракије, исте повластице истог имунитета – *gleba*.¹³ Изгледа да стара подела није одолела варварској инвазији, и да су сенатори из источног Илирика (Македоније) придодати, нешто пре 384. године, њиховим колегама из преторске префектуре Исток, да би заједно образовали цариградски Сенат. Оваква претпоставка би се сложила са преносом власти над делом источног Илирика, у који је доведен Теодосије да, након упада варвара, војнички интервенише.

Насупрот чињеници да постоје два већа у две престонице, која сачињавају два доста различита сталежа, формално правно изгледа да постоји само један Сенат, што сугеришу законски текстови.¹⁴ Тако нешто не познају извори, али посредно, анализом Теодосијевог кодекса може се претпоставити да су појединости форме нестале, које су разликовале законске текстове, упућене Сенату у Цариграду или Сенату у Риму.¹⁵ Ово је мало вероватно,¹⁶ јер у време објављивања Теодосијевог кодекса говори се само о једном Сенату, чак и када се доносе правила која се односе само на Исток или само на Запад. Законодавац само у изузетним случајевима прецизира да ли се закон односи на Сенат у Риму или у Цариграду, а ипак је јасно да се ради о два Сената. Титула *Senatus urbis Constantinopolitanae* појављује се само у новели XV Теодосија II и Валентинијана III из 439. године.¹⁷ Помен *Senatus urbis Romae* није много чешћи и налазимо га у неколико

ском. Био је нека врста дворског песника код цара Хонорија и његовог свемоћног министра, Стилихона, којима је посветио неколико панегиричних поема.

¹⁰ Еутропије је непопуларни евнух, који у петом веку управља Источним царством.

¹¹ Claudianus, *In Eutropium: falsi complete sedilia patres ite novi proceres infecudoque senatu, Eutropium stipate ducem*...

¹² C. Th. VI, 4, 11 од 12. августа 357.

¹³ C. Th. VI, 2, 14: *Omnes, qui ex Macedoniae partibus amplissimo Constantinopolitanae urbis ordinis allecti sunt, ad Thracum similitudinem senatorum glebali iubemus praestatione reddi immunes.*

¹⁴ Cf. J. Gaudemet, *Le partage legislatif dans la seconde moitié du IV siècle, Studi in onore di Pietro de Francisci*, Milano 1956, vol. II, pp. 319-354.

¹⁵ Gaudmet, op. cit. pp. 322-323.

¹⁶ Cf. G. Dagron, *La naissance d'une capitale*, Paris 1974, p. 137.

¹⁷ Theod. II, Nov. XV, 1 (439, Sept. 12): *Impp. Theodosius et Valentinianus A.A. ad senatum urbis Constantinopolitanae.*

закона.¹⁸ Фикција правног јединства чувана је више од пола века, док није дошло до правне поделе која је одговарала и фактичкој ситуацији.

Под Констанцијевом владавином изједначавање Сената имало је облик узајамног прилагођавања. Цариградски Сенат се прилагођавао римском, а нешто касније Сенат у Риму се прилагођавао Цариграду. Режим за означавање претора, кога је Констанције II завео на Истоку, примењује се 372. године под Валентинијаном, Валенсом и Грацијаном и на Западу.¹⁹

Правно јединство налази свој одраз у правном јединству царевине, која је једна, без обзира што се њом управља из два или више центара. Фактичка ситуација, међутим, битно се разликује од нормативне, и изгледа да је све више условљава. Ако правно постоји само један Сенат, зашто је онда потребно да се ствара статут цариградског сената? Сенат је стара установа, чије су надлежности добро познате, па није потребно стога детаљно одређивати његова права и надлежности, као што не треба утврђивати ни права и надлежности царева, којих је некад било два, а некад чак и три. Текстови нас наводе пре на закључак да постоји јединствени сенаторски staleж, распоређен у два већа. Фактичка ситуација диктира правну. Постојање, правно, два Сената, као да наговештава скори крај Запада и истиче предност виталнијег Истока, који мора, да би имао престоницу, имати у њој и Сенат. То је оно што „римски устав“ изричито захтева, и зато је цариградски Сенат правно регулисан законима из времена владавине Констанција II.

Занимљиво је и питање места где су се одржавале седнице Сената. Цариградски Сенат, од свог оснивања, био је тесно везан за цара и за установу царских пратилаца (*comitiva*), те се стога намеће питање, да ли су сенатори долазили у двор, на царев позив, или су држали своје седнице у посебним сенатским зградама. Изгледа да су постојале две зграде Сената, једна коју је изградио Константин на источној страни Аугустеума, близу двора, и друга на северној страни Константиновог форума.²⁰ Извори за сенатску зграду употребљавају израз **Σενάτων - Σενάτων** или **Σινάτων** -

¹⁸C. Th. VI, 2,25 (426, Apr. 26): *Impp. Theodosius et Valentinianus A.A. ad senatum urbis Romae*; C. Th. I, 4,3 (426, Nov. 7): *Impp. Theodosius et Valentinianus ad senatum urbis Romae*; C. Th. V, 1,8 (426, Nov. 7): *Impp. Theodosius et Valentinianus ad senatum urbis Romae*; C. Th. VIII, 18,9 (426, Nov. 7): *Impp. Theodosius et Valentinianus ad senatum urbis Romae*. Закони који су за нас C. Th. IV, 1,1; VII, 13,6; VIII, 18,10; VII, 19,1, сви издати 7. новембра 426. носе ознаку само *ad Senatum*. Када су закони са ознаком *ad Senatum urbis Romae* преузети из Теодосијевог кодекса у Јустинијанов кодекс, изгубили су ознаку *ad Senatum urbis Romae* и задржали само формулу *ad Senatum* (C. I. I, 14,2; I, 14,3; I, 19; I, 22,5; VI, 30,18).

¹⁹C. Th. VI, 4,21 (372, Avg. 22).

²⁰О згради Сената видети V. Janin, *Constantinople byzantine*, Paris 1950, pp. 154-156; J. B. Bury, *History of The Later Roman Empire from The Death of Theodosius to The Death of Justinian*, London – New York 1958, p. 22; Dagron, *Naissance*, p. 138.

Σινᾶτον или у множини **τὰ Σινᾶτα**. Множински облик срећемо код Јована Лидијца²¹ и Хесихија из Милета.²² Није немогуће да граматичка множина и помињање кућа (**οἴκοι**), а не куће, значи увођење два Сената. Али, извори употребљавају и једнину: **Σενάτον** или **Σινάτον** срећемо код Јована Малале,²³ патриографа²⁴ и Константина Порфирогенита.²⁵

Једна од сенатских зграда, Сенат Аугустеон је, изгледа, у првим вековима играо значајну улогу (у VI веку га уопште не налазимо у изворима) и вероватно да њега најстарији текстови називају „великим већем“ (**μεγάλη βουλή**),²⁶ које је смештено између „великог двора“ и „велике цркве.“²⁷ *Notitia urbis Constantinopolitanae*, једини извор који експлицитно разликује два Сената указује на разлику у њиховом значају, пошто само Сенат Аугустеон носи, без осталих додатних ознака, име Сената.²⁸ Друга сенатска зграда (Сенат Константинова форума) дуговала је име неком Ситатосу, своме градитељу о коме се зна само име.²⁹ Извор који нас обавештава о томе чуди се постојању два Сената, као што ни до данас историчари нису одгонетнули зашто су биле потребне две зграде Сената, када је Сенат ионако у VI веку искључиво заседао у двору. Постојање две зграде Сената је ипак чињеница. Према опису извора они имају исти изглед цркве, иста врата и исте врсте украса.³⁰ Они су истовремено споменици, сале за церемоније, као и зграде којима се служе искључиво сенатори.

²¹ Iohanes Lydos, *De magistratibus* II, 9, ed. Wünsch, Leipzig (Teubner) 1903: Συναγομένης γάρ τῆς βουλῆς-πάλαι μὲν ἐν τοῖς καλουμένοις σενάτοις οἰονεῖ γερουσίας...

²² Hesichios 41, *Patria*, ed. Preger, Leipzig (Teubner) 1901, vol I, p. 17: Ἐπί δέ τοῦτοις, καὶ οὐς τῆς συγκλήτου βουλῆς ἀνωκοδόμησε οἴκους, Σένατα αὐτους ὀνομάσας.

²³ Iohanes malalas, ed. Dindorf, Bonn 1831.

²⁴ *Patria*, ed. Preger, vol. I, pp. 24-25; 38, 42, 49; vol. II, pp. 173-174.

²⁵ Constantin Porphyrogenit, *De ceremoniis*, ed. Reiske I-II, Bonn 1829-1830, I, 30, Bonn pp. 164-165; II, 19, Bonn p. 609.

²⁶ Sozomenos, *Historia ecclesiastica*, ed. Bidez-Hansen, 1960, VIII, 20,1:... μεγάλη βουλή; III, 22,4:... μέγιστον οἶκον τῆς συγκλήτου βουλῆς.

²⁷ “Велики“ је ознака за главни град.

²⁸ *Notitia urbis Constantinopolitanae*, ed. Seeck, Berlin 1876, p. 231: *Senatum* у II региону, et p. 234: *Senatum eiusdem loci*, то јест *Сенаῖ Консῑаниῑнова форума* у VI региону.

²⁹ *Patria*, ed. Preger, vol. I, p. 49: Ὅτι τὸ Σινάτον τὸ λεγομενον τοῦ Φόρου οὐδὲν ἄλλο ἐτυμολογεῖται ἢ μόνον Σινάτου οἰκοδμήσαντος τὸ Σινάτον.

³⁰ *Patria*, ed. Preger, vol I, p. 50. Нарочито леп опис Сената Аугустеона налази се код Зосима, историчара из V века. Зосимов опис (V, 24, 5-8) односи се на изглед Сената какав је био пре његове реконструкције за владе Јустинијана (Зосим је своје дело завршио после 498, а пре 518. године). Видети следећа издања: *Historia nova*, ed. Mendelssohn, Leipzig (Teubner) 1887; ed. F. Paschoud, Paris (Belles lettres) 1971-89. Пашуово издање садржи и детаљне коментаре текста

Сенат Аугустеон изгорео је 404. године, када је пожар захватио и Свету Софију.³¹ Обновљен, поново је страдао за време побуне *Ника* 532. године, а затим је изнова саграђен, лепши него икад, за време Јустинијана, иако су тада сенатори заседали искључиво у двору. Детаљан опис зграде Сената даје нам Прокопије у свом спису *О грађевинама*: „Источно од пијачног трга стоји зграда Сената, изванредног изгледа, с разлога њеног коштања и сваког дела њене конструкције, дело цара Јустинијана. Ту се Сенат Римљана скупља на почетку године и слави годишњу светковину, водећи рачуна увек о старим традицијама државе. Шест њених стубова стоје у њеном прочељу, два међу њима имају између зид сенатске зграде, која гледа на Запад, док четири остала стоје мало изнад њих; сви су беле боје, а по величини су, верујем, највећи од свих стубова широм света. Стубови образују трем, који држи кров, који се савија у свод, а цели горњи део колонаде је украшен мермером који открива стубове у својој лепоти, а кров је дивно начичкан великим бројем статуа које стоје на њему.“³² Сенат Константинова форума такође је горео за владе Лава I, 462. године, а византијски писац Јован Зонара (XII век) каже, причајући о пожару, да је у његовој згради цар примао конзулско достојанство.³³ Константин Порфирогенит га помиње још у X веку поводом царских церемонија. Два одломка из списка Константина Порфирогенита *О церемонијама* означавају Сенат као грађевину у којој се појављује патријарх за време светковина, као зграду у коју се склања поворка, ако би временске прилике биле лоше и као место на коме су искупљени и чувани ратни заробљеници.³⁴ Очигледно да је у X веку очувано само име, а да од Сената као установе, није остало више ништа.

³¹ Созомен (*Historia ecclesiastica* VIII, 22,4), такозвана *Ускришња хроника* (*Chronicon Paschale*, ed. Dindorf, Bonn 1832, p. 621) и Зосим (V, 24,6-8) приписују изазивање пожара присталицама Јована Златоустог (Хризостома), кога је 403. године цар Аркадије прогнао у Пренетум у никомедијском заливу.

³² Procopius, *De aedificiis*, ed. Haury, Leipzig (Teubner) 1905, I, 10: ταυτης ες τα προς εω τῆς ἀγορᾶς τό Βουλευτήριον ἴδρυται, λόγου μὲν τῆ τε πολυτελεία καί τῆ κατασκευῆ τῆ πάσι κρεῖτον, Ιουστινιανοῦ δὲ βασιλέως ἔργων. ἔνθα δὴ ξυνιοῦσα ἔτους ἀρχομένου ἡ Ῥωμαίων βουλή σὴγκλητος ἐνιοῦσιον εορτην ἀγει, τὰ τῆς πολιτείας ὀργιάζοθσα ες αἰεὶ νόμιμα. Ἐξ δὲ αὐτοῦ κίονες ἐπίπροσθεν ἐστᾶσιν, οἱ μὲν δύο τὸν τοῦ βουλευτηρίου τοῖχον ἐν μέσῳ ἔχοντες ὃς πρὸς δύοντα ἥλιον τέτραπται, οἱ δὲ τέσσαρες ὀλίγς ἐκτός, τό μὲν εἶδος λευκοὶ ἄπαντες, μέγεθος δὲ πρῶτοι τῶν ἐν γῆ, οἶμαι, κίωνων τῆ πάσι. στοᾶν δὲ ποιοῦσιν οἱ κίονες ὄροφον ἐν θόλῳ ἐλιττουσαν, τὰ δὲ ἄνω τῆς στοᾶς ἄπαντα μαρμάρων μὲν κάλλι διακεκόσμηται τοῖς κίοσι τό εἶδος ἴσων, ἀγαλμάτων δὲ πλήθει ὑπεράνω ἐστῶτων θαυμασίως ὡς ὑπογέγραπται.

³³ Iohanes Zonaras, *Historia*, XVI, 1,17-18, ed. Pinder, Bütner et Wobst, I-III, Bonn 1841-1897.

³⁴ *De cerimoniis*, I, 30: Καταλαβόν ὁ πατριάρχος μετα τῆς λιτῆς, διερχεται μέσον αὐτῶν, τό δε πολίτευμα ἴστανται ἐν τῷ ἄριστερῷ μερει τῆς προελευσεως πρὸς τό σινατον, τὰ δε ὄρφανα ἴστανται ἐν τῆ μέση τῶν ἀξιοματικῶν.

Оба Сената, према сведочењима извора, врло су раскошно украшени, изнутра и споља, предметима који су симболична синтеза грчке и римске цивилизације. У Сенату Аугустеона налази се један бронзани рељеф, који представља борбу богова и гиганата, и чију симболичну вредност подвлачи Темистије.³⁵ Исти писац назива Сенат храмом муза, према представи муза из Хеликона, која за цариградски Сенат представља отприлике оно што је олтар победе за Рим.³⁶ Помињу се и античке статуе Зевса, Афродите, Артемиде и Атине,³⁷ које је Константин донео. Зосим, дошавши у својој причи до 404. године, помиње полихромне мермерне статуе, посебно оне Зевса из Додоне и Атине из Линдоса, чудесно спасене од ватрене стихије.³⁸ Спасење је било, према Зосиму, повољно знамење и испунило је град надом у историјским шансама да преживи, као што је добровољно уништење најсветијих статуа код становника Рима, за време Алариховог похода и опсаде града (410. године), имало значење самоубиства, прекида са прошлостју и силаска са историјске сцене.³⁹ Поред статуе богова, у Сенату налазимо и статуе људи. Темистије говори о кипу Константина оснивача,⁴⁰ а патриографи о чудној троглавој статуи са шест руку и две ноге. Изложена, а затим украдена из Сената Константинова форума (Константин у средини, Констанције лево, Констанс десно), статуа је несумњиво симболисала јединствену и подељену царевину.⁴¹ Помињу се и друге царске бисте: Аркадија, Хонорија, Пулхерије, затим златна статуа Теодосија II, коју је преторијански префект Аурелијан унео у Сенат 414. или 415.

II, 19: οἱ δὲ δέσμοι ἴστανται ἐν τῷ πραιτωρίῳ ἢ καὶ ἐν τῷ σεβνατῷ, χειροκρατούμενοι παρα τῶν ἐπινικαρίων.

³⁵ Themistios, *Oratio* XVII, 176 d: Ἔστιν ἐν τῷ ἄστει Κωνσταντινου τῆς μάχης τῆς πρὸς τοὺς θεοὺς τῶν γιγαντῶν εἰκὼν ἐν χαλκῷ πεποιημένη ἀντὶ κρηπίδος τοῦ βουλευτηρίου.

³⁶ Themistios, *Oratio* XVII, 215 d: ...ἀλλὰ τῆνικαῦτα ἔσται προκρίτος ἢ βουλή, τῆνικαῦτα νεὸς τῶν Μουσῶν...

³⁷ *Patria*, ed. Preger, vol. II, pp. 139, 201.

³⁸ Zosimos, *Historia nova* V, 24,6-8. Те две статуе су украшавале фасаду Сената. Зосим говори на том месту о представи (δείκηλα) Муза из Хеликона, што потврђује Темистијеве алузије, прецизирајући да је Константин тај који их је сместио ту и да је дело било уништење за време пожара.

³⁹ Zosimos, *Historia nova* V, 41,6-7. Овај одељак детаљно је прокоментарисао W. E. Kaegi, *Byzantium and The Decline of Rome*, Princeton 1968, pp. 130-140, 385.

⁴⁰ Themistios, *Oratio* XV, 191 a: ...οὐ τὸν πατέρα ὁ παμμεγεθὴς Κωνσταντῖνος εἰκόνι ἀπεμειλίσσето τῇ νῦν ἔτι ἀνακειμένη πρὸς τῷ πίσθοδόμῳ τοῦ βουλευτηρίου.

⁴¹ *Patria*, ed. Preger, vol. I, p. 49-50: καὶ τὸ ἐν αὐτῷ τρίλιθον ζώδιον ἦτοι τρι κεφαλὸν πορφυροειδῆ, ὃ ἐλεγὼν τινες Κωνσταντῖνος τον μεγαν μέσον, Κωνσταντιον εὐώνυμον, Κωνσταν ἐν τοῖς δεξιούσις μέρεσιν, εἰς πόδας ἄρκουμενον δύο, εἰς δὲ χεῖρας ἕξ ξένον τοῖς ὀρώσι θέαμα, ἄλλος ἀλλοχοθεν ὀρώων, καὶ ἡ κεφαλὴ μιᾶ.

године.⁴² Налазимо и статуу супруге Теодосија II, Атенаиде – Евдокије, унете на иницијативу градског префекта Симплициуса, али уз пристанак Сената.⁴³ Поред царских, у Сенату се налазе и бисте високих достојанственика (Еутропија, Аурелијана и других), које Сенат држи из чисте муниципалне традиције полиса, као ексклузивно право којим располаже.⁴⁴

Има ли овакав начин украшавања Сената, који се помало своди на музеј, и некакву политичку функцију? Изгледа да Константин жели да начини од Сената оставу за најрепрезентативнија дела хеленистичке историје,⁴⁵ а то осећају већ и његови савременици. Зосим то осећа када говори о статуама Зевса и Атине, које су спасене од пожара, а Темистије, у једном говору изреченом у Риму, заступа слично схватање.⁴⁶ Сенат има мисију да сачува добра која везују град са његовом историјом, у цариградском случају са двоструком историјом, грчком и римском, чији је он наследник, да садашњост усклади са прошлошћу и успостави историјски континуитет и да потисне страх од будућности. Свака статуа је само нови беочуг у ланцу, нова тачка ослонца за град и Царство.

Установа Сената је, можемо закључити формирана, али његова историја споменика и слика оставља мало места самим сенаторима. Закључак је недвосмислен. Зграде Сената су већ крајем V века, вероватно само топографске тачке у граду, несухени музеји, док су сенатори потпуно пришли двору и у њему се састају. Ако се тај процес можда и није догодио током петог века, у Јустинијаново време то је, сасвим сигурно, већ била реалност.⁴⁷

⁴² *Chronicon Paschale*, ed. Dindorf, Bonn, pp. 571-573.

⁴³ Према Созоменовом обавештењу (*Historia ecclesiastica*, VIII, 20,1), сребрна Евдокијина статуа смештена је уз „пристанак великог већа“ (πρό τοῦ οὐκοῦ τῆς μεγάλης βουλῆς). Cf. E. Demougeot, *De l'unité à la division de l'empire romain 395-410*, Paris 1951, pp. 324-325.

⁴⁴ *Chronicon Paschale*, ed. Dindorf, Bonn, p. 595, означава да је Сенат посветио 467. године статуу најпознатијем цариградском лекару, неком Јакову Киликсу, кога је цар Лав I јако волео и коју је израдио Зеуксип: Ἰάκωβος δὲ ὁ Κίλιξ ἀρχιηατρος ὢν τῆς πολεως, ὁ λεγομενος ψυχριστός, παρακαλεσε τον βασιλεια. ἐφιλει γάρ αὐτος ὁ Λεων αὐτόν ψυχριστον καὶ πᾶσα ἡ συνκλητος καὶ η πολις, ως αριστον ιατρόν καὶ φιλοσοφον, ὡτινι οἱ συγκλυτικοί καὶ εἰκονας αὐτοῦ ἔστισαν ἐν τῷ Υευζίπλω. Cf. Malalas, ed. Dindorf, Bonn, p. 370.

⁴⁵ У вези са овом темом видети духовито излагање Жилбера Дагрона у *La naissance d'une capitale*, Paris 1974, p. 140 sq.

⁴⁶ Themistios, *Oratio XIII*, 177 d – 178 с. Превод и детаљан коментар овог Темистијевог говора дао је G. Dagron, *L'empire romain d'Orient au IV siècle et les traditions de l'Hellenisme: le témoignage de Themistios, Travaux et Memoires*, 3 (1968), pp. 160-162, 191-195.

⁴⁷ Iohanes Lydos, *De magistratibus* II, 9: ...πάλαι μὲν ἐν τοις καλουμένοις Σενατοις οἰονει γερουσίαις, καθ' ἡμᾶς δ' ἐπί. Cf. A. Christophoroulou, Ἡ σύγκλητος εἰς τὸ Βυζαντινον κράτος, Αθῆνα 1949, стр. 90, 93-94, указује на извесне изразе који се тада појављују а који сведоче о везаности Сената за двор: ἡ τοῦ παλατιου σύγκλητος (дворски Сенат), ἡ περὶ τὸν βασιλεια βουλή (о царском већу), ἡ ὑπὸ τὸν βασιλεια βουλή (под царским већем), οἱ τῆς βουλῆς τοῦ βασιλεως ἀρχοντες (веће царевих достојанственика), βασιλική σύγκλητος (царски Сенат).

*Srđan Šarkić, Ph.D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad*

Legal Position of the Senate in Constantinople

Abstract: *It is very well known that the Senate in Constantinople was founded in 324, during the reign of the Emperor Constantine the Great. However, during his rule the Senate was not on the level of the imperial institution. Constantine's son and successor Constantius II decided to equalize legally the Senates of Rome and Constantinople. Although since 324 till 476 there were two Senates (in Rome and in Constantinople), it seems that legally we had just one institution with the two seats.*

Key words: *Senate, Constantinople, Constantine, Constantius II, Themistios, Zosimos, Theodosian Code.*

